

První výsledky disertační práce zabývající se archeologickým výzkumem časně a vrcholně středověkého osídlení na území západní části středního Hessenska přináší *N. Gebauer* (Archäologische und historische Zentersuchungen zur früh- und hochmittelalterlichen Besiedlung im westlichen Mittelhessen, s. 65–76).

S problematikou dokumentace vývoje osídlení v souvislosti s povrchovým dolováním v uhelném revíru v Porýní seznamuje *U. Recker* (Dörfer im Tagebau. Ammerkungen zur archäologischen Siedlungsforschung im rheinischen Kohlerevier am Beispiel des mittelalterlichen Kirchspiels Lehn (s. 77–94). Systematicky archeologicky zkoumanou lokalitou s využitím interdisciplinární spolupráce je dnes již neexistující farní ves Lehn.

Z půdorysných typů vesnic zaujala *B. Vits* hromadná vesnice a na základě studia několika vesnic v severním Hessensku si klade otázku: je hromadná vesnice bez struktury? (Ist das Haufendorf strukturlos? Untersuchung zur Sozialgelese ausgewählter nordhessischer Dörfer und der Versuch ihrer siedlungsgentischen Interpretation, s. 95–115.) Na danou otázku dává autorka negativní odpověď, a to na základě rozboru sociálního složení vesnic hromadného typu. Na vzniku hromadného typu se podílela sociálně slabší vrstva obyvatel, jakou představovali posedci a domkaři.

J. Tauber (Švýcarsko) se zabývá v článku „Beharrung und Wandel im Siedlungsbild der Nordwestschweiz bis zur Schwelle der Neuzeit, s. 161–180, vývojem osídlení na území v okolí Basileje od římského období k osídlení germánskému. Poukazuje na význam archeologických výzkumů, které často podávají jiný obraz než prameny písemné. Archeologické výzkumy potvrzují silné římské osídlení až do 6. století, zatímco první franštní osadníci se objevují od poloviny 6. století.

Příspěvek *E. Gringmuth-Dallmer* „Altlandschaft und Altsiedlung zwischen Elbe (Saale und Oder/Neisse), s. 255–268, upozorňuje na nedostatky mapy O. Schlütera zejména pro území Polabských Slovanů. Nejstarší vrstva dnešních vesnic sahá do středoslovanského období, tj. před rok 1000.

Problematikou slovanské vesnice a jejími změnami v době kolonizace se zabývá příspěvek *M. Hardta* „Das slawische Dorf und seine kolonisationszeitliche Umformung nach schriftlichen und historisch-geografischen Quellen“, s. 269–291. Jak z názvu článku vyplývá, je Hardtova studie založena převážně na rozboru map z první poloviny 19. století. Z archeologických pramenů uvádí jen dvě lokality a to Dessau-Mosigkau a sídliště „Düppel“ na území Berlína.

Vesnicím návesního typu v Čechách věnoval pozornost *H. J. Nitz*: Platzdörfer in Altsiedelräum Böhmen – Beobachtungen und Überlegungen zur historischen Struktur, s. 293–318. Studie je založena na rozboru katastrálních map z roku 1840. Jedná se o vesnice: Mochov, Břežany, Nová Ves, Hněvín, Doubrava, Litochleby, Klíčany a Vlkovice. Z vesnic na Moravě uvádí Nitz Újezd na Přerovsku jako příklad návesního typu v období kolonizace. Závěrem klade Nitz otázku, kdy vznikají sídliště návesního typu a k jejímu zodpovězení vyzývá zejména archeologie.

J. Trocz seznamuje v hlavních tezích s výsledky studia prostorové organizace vesnice v Polsku: „Räumliche Organisation des Dorfes in Polen“, s. 319–324.

Sborník obsahuje informaci o zasedání německých geografů v roce 1997 v Bonnu s referáty přednesené K. Fehnem, H. J. Nitzem aj. Lafrenzem (s. 325–358).

Závěr sborníku je věnován již tradičně bibliografii.

VLADIMÍR NEKUDA

Miloš Šolle: Po stopách přemyslovských Děpolticů. Příspěvek ke genezi města Kouřimě. Praha 2000, Vyšehrad. ISBN 80-7021-343-4. 134 stran, 54 obr. v textu.

Obsah: I. Děpoltici. 1) Uvedení do dramatu rodu Děpolticů. 2) Česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila. II. Stará Kouřim a její minulost. 1) Pravěké osídlení kouřimských areálů. 2) Přehled staroslovanského osídlení kouřimských areálů. 3) Doba rozkvětu Staré Kouřimě-Zlicova. 4) Osídlení Kouřimě-Zlicova v době vrcholu slavníkovské moci. 5) Likvidace kouřimského kmenového knížectví. III. Kouřim přemyslovská. A) Přírodní prostředí. B) Svědectví historických pramenů z doby přemyslovské kastelánie 11.–12. století. C) Svědectví archeologických objevů z doby přemyslovské kastelánie 11.–12. stol. a) Fortifikace ostrožny. b) Dvorec na akropoli kastelánie. c) Osídlení svatoklimentského předhradí v 11.–12. stol. d) Sakrální stavby na ostrožně svatojirské a v poloze bukačovské. a) Kostel sv. Jiří. b) Kostel sv. Klimenta. c) Kostel sv. Vojtěcha. IV. Historie rodu Děpolticů a vládnoucích Přemyslovců podle písemných pramenů. A) Exkurs: Několik slov k podstatě feudalismu. B) Posloupnost Děpolticů. a) Děpolt I. b) Děpolt II. c) Děpolt III. V. Úděl Děpolticů podle historických a archeologických pramenů. 1) Čáslav (Kutná Hora). Dux Czaślawensis. 2) Chrudim „Dux Hrudimensis“. 3) Vraclav (Ústí nad Orlicí). „Dux Wratizlauensis“. 4) Přebuzná hradeň centra východočeská. a) Hradec Králové. b) Jaroměř. 5) Starý Plzeňec – Pliznensis provincia – (Plzeň-jih). VI. Kouřim děpoltická (Provincia Curimensis). A) Hospodářský život obyvatel na Kouřimi. B) Opevnění a zástavba Kouřimě děpoltické. a) Vydělení hradní výspy akropole. b) Obytná věžovitá stavba při kostele sv. Jiří. c) Stavební úprava v interiéru kostela sv. Jiří. d) Stavební zástavba předhradí ostrožny. e) Štítové opevnění severní hradní výspy. VII. Založení královského města Kouřimě. VIII. Pozdně románská plastika kouřimských lvů. Závěrečná kapitola. Seznam použitých pramenů. Seznam použité literatury. Jmenný rejstřík. Deutsche Zusammenfassung.

Nová práce PhDr. Miloše Šolleho, emeritního vedoucího vědeckého pracovníka Archeologického ústavu AV ČR v Praze, vydaná nakladatelstvím Vyšehrad v osvědčené edici *Historica*, má přirozeně vzhledem k zaměření nakladatelství vědecko-populární ráz. Přesto poměrně velmi podrobně seznamuje odborné kruhy a širší zainteresovanou veřejnost s výsledky dlouhodobého autorova terénního výzkumu na kouřimských lokalitách. M. Šolle se po vyčerpávajícím konvolutu nálezových zpráv ze všech svých výzkumů v Kouřimi a po řadě vědeckých publikací jak v odborných časopisech, tak v monografické formě, již podruhé, po vydání knížky „Kouřim v průběhu věků“ (*Academia*, Praha 1981), zaměřil na vědeckou popularizaci svých výzkumů. Zatímco knížka z roku 1981 se věnuje především pravěké a raně středověké historii Kouřimě, včetně její nejslavnější fáze v 9. a 1. polovině 10. století (hradisko Stará Kouřim), zaměřuje se tato nová práce na mladší období raného a počátku vrcholného středověku, tedy na 11.–13. století. V té době byla Kouřim – hradiště u sv. Jiří sídlem přemyslovských kastelánů, a to až do sklonku 12. století, kdy přešla do držení posledního z rodu Děpolticů, pobočné větve Přemyslovců, jehož tři generace významně zasáhly do českých dějin. Do historie Kouřimě se zapsala éra posledního člena rodu, Děpolda III.

V osobě Děpolda III., obdařeného tituly „dux Czaslawensis, Hrudimensis et Wraclawensis“, který získal královskou listinou také provincii plzeňskou a kouřimskou, poznáváme nejvýznamnějšího představitele rodu. Tento Děpoltic, jehož manželka Adéla byla sestrou polského krále Jindřicha I. Brdatého, konkuroval dokonce po krátkou dobu (1203) Přemyslu Otakarovi I. Později se snažil získat titul markraběte moravského a tím získat i nárok na český trůn. Tato situace přirozeně vyústila v konflikt mezi Děpoldem III. a Přemyslem Otakarem I. a v bitvě mezi oběma rivaly u Kouřimě roku 1223 Děpolt III. padl. Kronikář Dalimil výstižně popsal tuto situaci, která ukončila mocenské ambice Děpolticů v Čechách.

Šollův soustavný dlouhodobý výzkum svatojiřského hradiska vede autora k jednoznačnému závěru „o mimořádném významu kouřimského centra nejen jako centra kastelánie, nýbrž zejména v době, kdy ostrožna byla v držení Děpolda III. a byla pravděpodobně i jeho sídlem“. Kromě jiného činí tento závěr velmi pravděpodobným starší objev plastiky piedestálu se lvý a orlem (?), zřejmě stolce (pontifika nebo velmože?), který mohl být umístěn v hradním kostele sv. Jiří.

Dr. M. Šolle si v referované knize vytýčil za úkol předložit vědecko-populární formou příspěvek ke genezi města Kouřimě a po archeologické a historické stránce ozřejmit roli Děpolticů na této lokalitě. Vycházel ze svých dlouhodobých výzkumů na hradišti na ostrožně u sv. Jiří a předložil výsledky, založené na zhodnocení obou etap těchto výzkumů (1961–1962, 1967–1977). Výsledky první etapy byly publikovány ve studii „Kouřim v mladší a pozdní době hradištní“ (*Památky archeologické* 60 1969, 1–124). Výsledky druhé etapy jsou připraveny k tisku ve studii „Kouřim přemyslovská. Výsledky výzkumu ostrožny svatojiřské z let 1967–1977“; v roce 1993 publikoval autor o tomto výzkumu předběžnou zprávu „Přemyslovská a děpoltická Kouřim podle výzkumu z let 1967–1977“ v *Archeologických rozhledech* 45 1993, 268–278, 360–362.

Nová knížka M. Šolleho se věnuje jednomu z důležitých temat českých dějin a prezentuje je podle archeologického poznání, které je autorovou zásluhou, a v kombinaci s výpovědí psaných pramenů. Kvalitu knížky ještě zdůrazňuje její velmi pěkná podoba (grafická úprava J. Blažka). Knížka se stane užitečnou shrnující informací pro odborníky a zdrojem nového poznání pro všechny zájemce o starší české dějiny.

J. PRINCOVÁ-JUSTOVÁ–B. NECHVÁTAL